

פשט ודרש בלימוד החומש

יכול להכריע לדינא, וגם לו יש משמעות.

והיינו משום שהתורה שבכתב נכתבה באופן סתום ומעורפל שצריכים לפענחו ולהתעמק בו בכדי להבין מה כתוב בו ומה הוא רוצה, ומה שהמלים עצמם אומרים אין זה רק code, צופן, שרק לאחר שיודעים את הכללים של הצופן, אפשר לפענח מה הוא אומר, וכעין צופן של רשת מרגלים, שהמלים עצמם לא אומרים כלום – יום הולדת של סבתא הוא ביום שלישי וכדומה, שאין ביאור אמיתי למלים עצמם וכל כולו הוא רק צופן בשביל שהמעמיק בזה יוכל לפענח את זה decipher the code. ולכן לא בזבוז זמן בלימוד הפשט כל עיקר, כי אין לזה שום משמעות.

ונסביר את היסוד של אין מקרא יוצא מידי פשוט שמביא הרשב"ם בתור דוגמא, דבשבת ס"ג איתא שר"א סובר שחבר נחשב תכשיט לגבי איסור הוצאה בשבת, ואף שזה כלי זיין מ"מ הפסוק בתהלים מ"ה אומר חגור חרבך על ירך גבור, הודך והדרך, ומשמע שחבר זה הוד והדר כמו תכשיט, והגמ' דוחה שהפסוק מיידי בדברי תורה, והיינו שדרשינן שעל האדם לחזור על לימודו שיהא מזומן לו להביא ראיה לכל שאלה כמו חרב בידי גבור שיוכל לנצח במלחמה, וענה לו אין מקרא יוצא מידי פשוט, כלומר שאף שדרשינן את הפסוק, אבל מ"מ יש פשט פשוט שממנו יכולים להוציא הלכה למעשה, ואעפ"כ היה זה חידוש לאמורא שם שבכלל שייך כזה ענין. והנה זה לא יוצא מן הכלל, אדרבה מצינו ביבמות דף כ"ד שביבום כתוב והיה הבכור אשר תלד יקום על שם אחיו המת, והיינו שהשם של הולד יהיה כמו השם של האב, וזה פשוטו של מקרא, ואמר רבא שאע"פ שבכל התורה כולה אין מקרא יוצא מידי פשוט, בפסוק זה יש גז"ש שמפיק לגמרי מהפשט והכוונה אינו לשם הולד, אלא הכוונה שהבכור הוא זה שמייבם, הרי חזינן שרבא אומר שזה כלל גדול בתורה!

ואח"כ ממשיך הרשב"ם וז"ל (כלומר לאחר שייסד שיש כזה מושג ואמת של פשט שהוא שלא כמדרשו) וגם רבינו שלמה אבי אמי מאיר עיני גולה שפירש תורה נביאים וכתובים נתן לב לפרש פשוטו של מקרא, ואף אני שמואל ב"ר מאיר חתנו זצל נתווכחתי עמו ולפניו, והודה לי שאילו היה לו פנאי היה צריך לעשות פירושים אחרים לפי הפשטות המתחדשים בכל יום, עכ"ל. וזה צ"ב, דאם רש"י פירש כפי הפשט א"כ על מה היה הויכוח ביניהם?

היינו, שמקודם הוא מסביר שגם רש"י דקדק אחר פשוטו של מקרא אע"פ שהראשונים לא שמם לבם לזה כ"כ, והיינו שרש"י לא התעלם מפשוטו של מקרא, כלומר הוא נתן לב לזה, אף שבעיקרו רש"י הוא לא מיוסד על פשוטו של מקרא, וחלק גדול, ואולי יותר מ-50 אחוז של פירוש רש"י מיוסד על דרשות של חז"ל, ובפרט בחלק ההלכה שהכל מיוסד על תו"כ וספרא, אבל מ"מ הוא נתן לב, כלומר הוא לא התעלם מזה וחיפש ג"כ לפרש את דברי החומש ע"פ אין מקרא יוצא מידי פשוט, אלא שהוא התווכח עם זקנו שהיה לו לרש"י לפרש את המקרא רק לפי

וישב תשפ"ג שלום רב

הנושא היום הוא לברר קצת הענין הקשה של לימוד פשט ודרש בלימוד החומש, שזה סוגיא גדולה מאד ונוקבת עד התהום, ובסידרת שיעורים אלו נושא זה עולה הרבה פעמים, מה זה פשט ומה זה דרש, ואיך שייך שיהיו שניהם, ולאחרונה נשמעו בזה דברים מענינים ומחודשים בעולם התורה, ואני לא באתי לדבר על איזה ספר מסוים או אחר, או פאשקוויל מסוים או אחר, אלא רק לדבר על הענין של לימוד החומש, ומה היתה שיטת הראשונים ורבותינו האחרונים בזה, והאם יש מקום ללימוד בדרכים אחרים שלא בדוקא כפי שפירשו חז"ל ופירש"י, או שמא אין מקום כזה, וזה סוגיא עמוקה שרבים כבר דשו בה.

ואנחנו מדוע דוקא בפרשה זו יש לדבר על נושא זה? זה משום שגדול מפרשי המקרא בדרך הפשט, הרשב"ם, מדבר ע"ז בתחלת הפרשה שלפנינו והוא מגלה לנו שהיה לו דוח-שיח עם זקנו רש"י בענין זה, הרי שהנידון והויכוח בזה הוא לא דבר חדש, ולכן זה הפרשה הנכונה לעיין בסוגיא זו. אלא שזה גופא צ"ב, מדוע באמת קבע הרשב"ם את הדיבור בענין זה בפרשת וישב, שלכאורה הו"ל לדבר ע"ז בהקדמתו לפירושו [שלא נמצאת אצלנו], ולא ברור להדיא השייכות דוקא לכאן, ולכן ננסה ללמוד את הרשב"ם בפנים ונעיין בדבריו.

וז"ל עה"פ אלה תולדות יעקב: ישכילו ויבינו אוהבי שכל מה שלימדנו רבותינו כי אין מקרא יוצא מידי פשוט, אף כי עיקרה של תורה באה ללמדנו ולהודיענו ברמזות הפשט ההגדות וההלכות והדינים ע"י אריכות הלשון, וע"י ל"ב מדות של ר"א בנו של ריה"ג, וע"י י"ג מדות של ר' ישמעאל, והראשונים מתוך חסידותם נתעסקו לנטות אחר הדרשות שהן עיקר, ומתוך כך לא הורגלו בעומק פשוטו של מקרא, ולפי שאמרו חכמים (ברכות דף כ"ח ע"ב) אל תרבו בניכם בהגיון (הלשון שם הוא ומנעו בניכם מן ההגיון, ופירש"י בפשט א', לא תרגילום במקרא יותר מדאי משום דמשכא) וגם אמרו העוסק במקרא מדה ואינה מדה העוסק בתלמוד אין לך מדה גדולה מזו, ומתוך כך לא הורגלו כ"כ בפשוטן של מקראות וכדאמר במס' שבת (א"ר כהנא) הויני בר תמני סרי שנין וגמירנא כולא תלמודא ולא הוה ידענא דאין מקרא יוצא מידי פשוטו. וצריכים להסביר כל שורה ושורה כאן שלמדנו מדברי רבינו הרשב"ם.

ומבואר להדיא מהרשב"ם שלימוד פשוטו של מקרא הוזנח ע"י הראשונים, כלומר ע"י חז"ל, משום שעיקר הלימוד שלהם היה בגמ', משום שהדרשות וההלכות והדינים שבגמ' על פסוקי התורה הם העיקר, וזה נלמד לא מפשוטי המקרא, אלא בדוקא ע"י המדות שהתורה נדרשת בהן, ולכן השמיטו את לימוד המקרא משום שזה סתירה ללימוד ההלכות והדינים שצריכות דוקא דרש, ולכן אפילו אצל חז"ל מכיון שכל עיונם ולימודם היה בדרש התורה, לכן היו אמוראים גדולים שבכלל לא ידעו שיש כזה מושג של אין מקרא יוצא מידי פשוט, כלומר שיש כזה ענין של פשט המקרא, ואף שדורשים את המקרא אבל הפשט גם הוא

המטרה וההלכה באופן אחר, ממילא נקבע בתורה שבכתב כפשוטו של מקרא אופן מצות יבום של קודם מתן תורה, ואז במת"ת באה ההל"מ כחלק של תורה שבעל פה והפקיעה את הפסוק לגמרי.

1. ובמק"א הבאנו מהאמת ליעקב שאפילו בפסוק זה יש משמעות לפשוטו של מקרא, שמכיון שהמקור למצות יבום הוא עוד קודם מתן תורה, ואז היתה

פשוטו ולא לפי מדרשו לבד, כלומר מכיון שרש"י הסכים שאין מקרא יוצא מידי פשוטו, א"כ מדוע באמת כתב פירוש כזה שיש בו מדרש ויש בו פשט, ועל זה הוא התווכח עם זקנו שהודה לו שזה באמת מה שצריך לעשות אילו היה לו פנאי, כלומר הוא לא מתחרט כלל שכתב את פירש"י על התורה, שזה הוא מה שהוא סבר שצריכים לעשות, אבל אין בזה סתירה, ואילו היה לו פנאי היה כותב פירוש חדש שלא מסתמך על הדרש בכלל והוא כולו בנוי על הפשט.

והנה יש להבין מה זה שרש"י הודה לרשב"ם, וכי לא ידע רש"י מלכתחלה ענין אין מקרא יוצא מידי פשוטו, וגם הרשב"ם גופא צ"ב, דהלא אם הראשונים לא התעסקו בזה מפני חסידותם, א"כ מדוע שאנו נעסוק בזה, מה נשתנה ימיהם מימנו? וגם יש לעיין מדוע קבע הרשב"ם שיטתו בפרשת וישב?

אפשר שאם נעיין בפירושו של רש"י בתחלת וישב, נראה מה שכיון הרשב"ם בזה, דהנה עיין בפ"ב: אלה תולדות יעקב יוסף בן שבע עשרה שנה וגו', ופשוט שיש כאן קושי בהבנת הפסוק, דאם אומר אלה תולדות יעקב, הרי שמדבר על תולדותיו, משפחתו [וכמו אלו תולדות יצחק שפירש"י יעקב ועשו], א"כ הו"ל לומר ראובן וכו', ומה זה שמדלג מיד ליוסף, ומחמת זה מפרש רש"י שאין הכוונה לתולדות יעקב, אלא "תולדות" זה סיפור "ישוביהם וגלגוליהם עד שבאו לכלל ישוב, סבה ראשונה יוסף בן שבע עשרה שנה", ע"י זה נתגלגלו וירדו למצרים, כלומר שרש"י מפרש שתולדות כאן אין הכוונה לבנים במושג תולדות, אלא תולדות זה סיפור המאורעות שאירעה עם משפחתו, ולכן מתחיל לספר על יוסף כי כל סיפור המשפחה ואיך שנתגלגלו למצרים, הכל תלוי בסיפורו של יוסף, שהרי הכל התגלגל מחמתו. כך מפרש רש"י הפשט ומוסיף: זהו אחר ישוב פשוטו של מקרא להיות דָּבָר דָּבָר על אֶפְנֵי (משלי כ"ה פ"א). ואח"כ הביא: ומדרש אגדה דורש תלה הכתוב תולדות יעקב ביוסף מפני כמה דברים, שכל עצמו של יעקב לא עבד אצל לבן אלא ברחל (הרי שהיה תולדתו העיקרי), ושהיה זיו איקונין של יוסף דומה לו (כלומר וזה היה ניכר בפנים), וכל מה שאירע ליעקב אירע ליוסף זה נשטם וזה נשטם, זה אחיו מבקש להרגו וזה אחיו מבקשים להרגו, וכן הרבה בב"ר וכו'.

דברי רש"י כאן מפיצים אור על פירושו על החומש, שמקודם הוא בא לפרש פשוטו של מקרא ורש"י מגדיר את זה "להיות דבר דבור על אפניו", וזה פסוק במשלי, ועיי"ש בפירש"י שפירש אופניו על כנו ומושבו כו' מבוססת ומיושבת בקרבי, והיינו שצריכים להעמיד הדבר על הבסיס שלו, ולע"ד הכוונה בזה, דהנה בסיס זה חלק מהכלי התחתון שעליו עומד הכלי, זה מעמיד אותו על מקומו ונותן לו יציבות balance and stability אבל זה פנימי, זה מתוך הכלי גופו, כלומר הכלי עצמו עומד על כנו בלי משענת מבחוץ, בלי שצריכים לאחוז ביד או במקל או בחבל, אלא הוא עומד בעצמו בזכות עצמו, וכמו כן יש כזה ענין שהפסוק מצד עצמו, בלי משענת או מקור חיצוני צריך להיות מובן מכח התיבה עצמה, פירוש התיבה עצמה מיוסד על מקומות אחרים בתנ"ך בו משתמשים בתיבה זו, ואיך משתמשים בה בדיוק במקום ההוא, זה נקרא בלשון רש"י ישוב פשוטו של מקרא. ולפמש"כ הכוונה היא שאין פשט המלים צופן שצריכים לפענח ע"פ מידע חיצוני, אלא שלתיבות עצמן יש משמעות עצמאית. ולפ"ז מפרש רש"י שפשט הפסוק הוא שאנו באים לסדר

את ישובי יעקב וכל משפחתו וכל מה שאירע להם, ומתחילים אנו בסיפורו של יוסף שגרם לזה, וזהו הפשט בכל זה. אלא שלאחר זה מעתיק רש"י כמה מדרשים, מקור חיצוני, שמוסיפים נופך ואורה על כל הענין, וכגון את זה שכל המציאות של יעקב היתה תלויה ביוסף, וכל ההשואות שביניהם, וכן את זה שרצה יעקב לישב בשלוה, והיה פשוט לו שכל הדרשות האלו אינם סתירה לפשוטו של מקרא, אלא שהם נשענים על מקורות חיצוניים, דרשות של חז"ל ובמדרש שחלק מהם באו בקבלה איש מפי איש, וחלק מהם היו דרשות שחז"ל בעצמם דרשו מכח גדלותם בתורה, אבל אין זה סתירה לפשט אלא זה מוסיף על הפשט, ולכן אומר הרשב"ם שאף שמצינו הרבה מדרשים בפירושי רש"י, ובאמת רוב העולם שיודע פירש"י זוכר ויודע את המדרשים, לאו דוקא פשוטו של מקרא, כי המדרשים מציירים את הסיפור ונותנים לו נשמה, אבל זה לא מנע מרש"י שראשית כל יש לבאר את הפסוק על אפניו, פשוטו של מקרא, שהוא אולי יותר משעמם, אבל למעשה זה פירוש המלים, ועיקר כוונת הפירוש, ובהכרח שגם רש"י סובר שאין מקרא יוצא מידי פשוטו, ולא כמו שעשו החסידים הראשונים שהחשיבו את הפשט כצופן שאין לו פירוש עצמי.

והנה יש לנו לבאר מדוע באמת עשה כן רש"י, שאף שהוא בא לבאר את הפשט, אבל הוא מקפיד להדיא ברובו של הפירוש להביא את המדרש אפילו אם הוא לא מחויב לעשות כן משום הפשט, ולפעמים המדרש הוא דבר נפלא שלא מובן לפי הפשט, וכגון מה שפירש שיעקב חזר לעבר הנהר משום פכים קטנים, או שסגר את דינה בתיבה על פכים קטנים, שכל אלו הם דרשות של חז"ל שאינו נחוצות לפשוטו של מקרא, אבל רש"י בדורא בונה פירוש הבנוי בין על הפשט ובין על הדרש, כאילו אחד משלים את השני, והרבה פעמים מביא רש"י את פירושו של אונקלוס, ויש הרבה פירושי רש"י שבנויים על דקדוק, ובעצמו הוא מצהיר שאני לפרש פשוטו של מקרא באתי, אבל אעפ"כ לא הסהס רש"י מלהביא פירושי המדרש הרחוקים מהפשט, וכמש"כ הרשב"ם שאף שרש"י שפירש תנ"ך, הביא הרבה מדרשים, מ"מ נתן לב לפרש פשוטו של מקרא, אלא שהרשב"ם נתווכח לפניו שהיה מן הראוי לכתוב פירוש הבנוי כולו על הפשט, בלי שום מקור חיצוני, ורש"י הודה לו ע"ז, וא"כ צ"ב במהלכו של רש"י בזה.

וביאור הדבר הוא משום שצריכים להבין את המטרה של פירש"י, שכל ראשון ומפרש שכתב פירוש על החומש היתה לו סיבה לזה ומטרה למה שהוא רצה שיצא מהפירוש, ולמשל רס"ג וראב"ע ור"א בן הרמב"ם עיקר מטרתם בפירושם הוא להגן על אמיתיות התורה להוציא מלבם של המכחישים שבחלקם לא האמינו בכלל בתורה מן השמים, וחלק מהם לא האמינו שיש תושבע"פ שצריכים ללמוד אותה ביחד עם התושב"כ, ולכן הם כתבו פירוש המייסד שהתורה ניתנה מפי הבורא בשמים, ועיקר כוונת הרמב"ן בפירושו הוא ליישב את החומש מהקושיות הגדולות שיש עליו, כלומר בסיפורי התורה ישנם דברים קשים שאיך עשו כן האבות, דברים שנראים תמוהים לנו, והרמב"ן בחידושי הנפלאים פותר לנו הרבה בעיות להבין בהנהגת דברי החומש, אבל כוונת ומטרת רש"י הוא לא רק שנוכל ללמוד את החומש ולהבין אותו, אף שגם זה נכלל, אלא העיקר הוא מה שרצה רש"י הוא שגלמוד "יהדות" או "אמונה" מתוך התורה, כלומר שהספר הזה יהיה לא יהיה רק ספר של מצוות אלא ספר

של השקפה, ספר של מדות טובות, ספר של לימוד הרעיונות של התורה שיוכל להגביה את האדם ע"י לימוד התורה ולבאר לו מה חובתו בעולמו, וכמו שאמרו ז"ל בראתי יצה"ר בראתי תורה תבלין, וכונת רש"י בזה היה שיוכל האדם לשבת וללמוד חומש עם פירש"י ולהבין עי"ז את כל היסודות וההשקפות שבתורה, את האמונה בהש"ת, הבטחון, המדות הנכונות, הוא רצה ספר שלא צריך ללמוד מוסר, או חסידות, או קבלה, הכל מובן מהתורה עם פירש"י, זה המטרה, ולכן כדאי לו להביא מאמר חז"ל על הפכים קטנים של יעקב, שזה מלמד על זהירות בגזל, אע"פ שלא דוקא זה הפשט, משום שהמטרה היא משהו אחר לגמרי, ולכן הוא אומר לנו על סגירת דינה בתיבה ללמדנו איך להזהר מהרשעים. וזה הוא שמייסד רש"י בתחילת ספר בראשית הוא מקשה למה התחילה התורה בכלל בספר בראשית הלא המצוה הראשונה היא בפרשת בא, אבל הוא מיישב שאין זה הספר רק על מצוות אלא ללמדנו ההשקפה הראויה על זה שהעולם שייך להקב"ה והוא נתן לנו את ארץ ישראל, דברים של יסודות בהשקפה, רש"י אחד מלמד לנו את כל ההשקפה הנכונה על הציונות החילונית, וכן הוא בכל רש"י ורש"י שבכל התורה.

ומטעם זה נתקבל פירש"י על החומש כחלק מהחומש, ורואים אנו שרק כמה דורות לאחר שנכתב פירש"י, בימי הסמ"ג, שהוא מחדש שפירש"י יחשב כמו תרגום אונקלוס לגבי ההלכה של שמו"ת, ואולי זה מועיל יותר, משום שאונקלוס מתרגם את התיבות אבל רש"י מפרש את היסודות של התורה ומכניסם לפירוש החומש, ונמצא שמגמתו של רש"י היתה לעשות פירוש על החומש, שאפשר יהיה ללמוד ולהבין את החומש, ולכן בודאי נתן לב לפרש פשוטו של מקרא, אבל בכל מקום שרק יכל הוא הכניס את המדרש לבאר את המקרא, אפילו אם לא היה חסר בפשט, משום שעיקר מטרתו שיוכל כל אחד להבין את יסודי הדת רק מלימוד חומש בעלמא, ולא יצטרך את כל הספרים האחרים, וזה בדוקא יכול להיות מתוך פירוש החומש. ולכן שונה הרבה פעמים פירוש הרמב"ן מפירש"י, שהרמב"ן בעיקר כוונתו היתה ליישב את המקראות שלא יהיה בהם קושי, ולכן לפעמים הוא מעיר שהדרשות של רש"י הם רחוקות מדרך הפשט, כי לא היה עיקר מטרתו ללמד יהדות ואמונה, אלא שממילא זה יוצא, אבל לא זה היה המטרה, ומטעם זה הרמב"ן לפעמים מדיגש את חטאי האבות, וכאילו יש בקורת עליהם, ואילו רש"י משתדל שלא להזכיר את זה², לא משום שנחלקו, אלא משום שיש להם מטרה שונה בלימוד החומש.

ולפ"ז נבין מה שהודה רש"י לרשב"ם שאילו היה לו פנאי היה כותב עוד פירוש שהוא רק לפי הפשט, והיינו משום שזה יהיה ספר אחר עם מטרה אחרת, שלאחר שגמר את פירושו עם המטרה הנזכרת, עכשיו יש להתחיל לכתוב ספר חדש שהוא יהיה מורה דרך בלימוד החומש לשם מטרת לימוד החומש, לא למען שום מטרה אחרת נעלה ככל שתהיה, אבל חומש הוא ספר לימוד, שצריכים להבין אותו מתוך מה שנכתב בלי שום מקור חיצוני, והרשב"ם מכנה ספר כזה "הפשטות המתחדשים בכל

2. ולכן רש"י לא מפרש שחטא אברהם ברדתו למצרים, או שחטא שרה בענותה את הגר, ורש"י לא מביא שכאילו חטא אברהם בשאלת כמה אדע שבגמרא יש כמה פירושים בזה, וכן אצל יעקב לא הזכיר שאמר נסתרה דרכי מה, ואילו הרמב"ן הרבה פעמים מעתיק חטאים אלו, והרשב"ם הרבה פעמים "מאשים" את האבות בחטאים חדשים שלא נזכרו כלל

יום", וכוונתו שאם כותבים ספר המיוסד על מדרשי חז"ל הרי אין בזה דבר חדש, זה כבר דבר שהיה לעולמים, ונאמר למשה בסיני, או שנתחדש ע"י חז"ל הקדמונים, ואין בזה חידוש, אבל אם לומדים פשוטו של מקרא, א"כ צריכים לעמול מחדש על כל תיבה ותיבה, להבין שרשה ושימושה ואיך היא מוזכרת בכל שאר המקרא, וזה עבודה קשה מאד, זה עבודה מקורית, ובה אפשר לחדש בכל יום ביאורים חדשים, למשל הזכרנו בקצרה בפרשת ויצא הפסוק אסף אלקים את חרפתי, שתיבת אסף לא ברור פירושה וכוונתה, ושם עמל רש"י בדרך הפשט לפרש התיבה ולפי דעתו אסף זה הכניסה במקום שלא תראה, והביא מישעיה אסף חרפתנו, ומוארא ולא יאסף הביתה, ומיאל אספו נגהם, ומישעיה וירחך לא יאסף, שבכל אלו התרגום הוא לא יטמן, ולכן כאן אסף אלקים את חרפתי הוא מלשון הטמנה. וכן פירש שם הרשב"ם. אבל הרשב"ע תרגם מלשון כרת, והביא פסוק אחר מישעיה ונאסף שמחה וגיל, ואילו הרמב"ן פירש מלשון אסיפה וקבוץ והוא הביא עוד פסוק מישעיה כי מאספיו יאכלוהו, ופלפל בזה, הרי שבביאור הפשט ישנם אופנים שונים, וזה הפשטים המתחדשים בכל יום, בניגוד לפשטים המקובלים מחז"ל שהם בנויים על מקורות חיצוניים, ואינם קשורים ללימוד המקרא.

וצריך להוסיף שאף שהרשב"ם ביאר היטב מדוע הקדמונים לא למדו כן כי עיקר לימודם היה בהלכה שזה ישנו רק בתושבע"פ ומחמת זה הזניחו את לימוד המקרא, וא"כ מדוע הוא מציע שיש ללמוד גם פשוטו של מקרא, ומדוע באמת הסכים לזה רש"י, וצריך להוסיף שכל דור ודור יש לו את התפקיד ואת העבודה שלו, ובדורות חז"ל העיקר הוא לגלות את התורה שבעל פה ואיך שהיא מתאימה לתורה שבכתב, ולכן עיקר העבודה היה בלמוד המשנה והגמרא, שבאמת בכדי להיות יהודי שומר תורה ומצוות צריכים ללמוד משנה וגמרא ולדעת מה לעשות ומה ה' אלקיך דורש מעמך, וזה נעשה בדרך של דרש המקראות, כלומר הם למדו חומש אבל למדו איך לדרוש את הא"ב ואת היתור ואת החסר וזה היה עבודת גילוי תושבע"פ, ואדרבה בתקופה ההיא היה הלימוד בפשוטו של מקרא כעין סתירה לעבודה זו, ולכן בדוקא סלדו מזה והזניחוהו, אבל טוען הרשב"ם שבימיו כבר לא למדו כך, שוב אין לנו את הכח ללמוד את התורה ע"י המדות, ואין אדם דן גז"ש מעצמו, שוב לא לומדים כן בימינו, ולכן אדרבה עכשיו הגיע הזמן לחזור ללמוד של פשוטו של מקרא, ולזה הביא ראיה מרש"י שגם הוא נתן לב ע"ז, אלא שמחמת המטרה השניה הוא בנה הרבה יסודות על מדרשי חז"ל.

וגם יש פה נקודה אחרת השזורה בזה, והיטיב להביע את עצמו בזה הנצי"ב (קדמת העמק, הקדמה לשאלות) וז"ל ומליצת חז"ל שהמשילו לכלה [מה כלה מתקשטת בכ"ד קישוטים אף ת"ח צריך להיות מקושט בכ"ד ספרי נ"ך] יש ללמוד דבש וחלב תחת לשונם שכמו שאשה שאינה כלה אין דרכה להתקשט בכ"ד קישוטים ואם תתקשט יש לחוש עליה שהיא זונה, כך מי שאינו תלמיד חכם אין לו להתקשט בכ"ד מקראי קודש, פירוש שאין לו לעשות פירושים ולהפשטים רק לקפל המקראות, ומי

בתורה או בחז"ל, כגון אברהם אצל העקדה ויעקב אצל עשו, והחילוק ביניהם פשוט, שמטרת רש"י הוא ללמד יהדות ואמונה בחומש, והשקפתו להציג את האבות בצורה היותר טובה, ואילו מטרת הרמב"ן והרשב"ם הוא להבין את המקרא כמו שהוא בלי שום כחל ושרק, ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי.

שרוצה להפשיט לפי דעתו כל עוד לא עמד על דעת חז"ל יש לחוש שהוא אפיקורס ומטה המקראות אחר דעתם עכ"ל. ומבואר בדעת הנצי"ב [בלי להזכיר את הרשב"ם] שהסדר צריך להיות שמקודם הוא בקי במסורת ובקבלת חז"ל, ורק לאחר"כ יכול ללמוד חומש לפי פשוטו של מקרא, ומי שמהפך את הסדר, עלול לבוא לידי כפירה, משום שעלול לתרגם את הפסוקים שלא כפי חז"ל ולדחות את הבנתם.

ולכן נקבע אצל כלל ישראל הלשון "שלומדים חומש רש"י", דייקא לא חומש עם רש"י אלא חומש-רש"י, שזה נהיה לימוד אחד, שהוא כולל דברי רבותינו בהבנת המקראות, וכנ"ל זה א"ש אפילו לענין שמו"ת, כי צריכים ללמוד את זה מקודם, ולכן לילדים מלמדים חומש רש"י משני הטעמים, א' משום שזה מלמד יהדות ואמונה ואהבת תורה, וב' משום שלפני שלומדים משהו אחר צריכים להיות בקי בדברי חז"ל על התורה, אבל למובגרים ששני ההסברים אלו לא נוגעים, בזה טוען הרשב"ם שצריכים ללמוד גם באופן אחר, לא רק באופן אחד, אלא גם באופן אחר, והסכים עמו רש"י. וזה הפשט בגמ' הברכות מנעו בניכם מן ההגיון, שילדים צריכים למנוע מלימוד החומש ע"י פשט, שלילדים שאינם מבינים בתורה צריך ללמוד לפי מסורת חז"ל, כמו שזה בכל בתי הספר, אבל למובגרים ואילו שמלאו כרסם בש"ס, זה כבר מציאות אחרת.

והנה לפעמים אפשר שאם ילמדו בדרך הפשט א"כ יצא דברים שהם בניגוד לקבלת חז"ל, כלומר שהרבה פעמים אין סתירה בין הפשט ובין הדרש אלא שזה מדבר על מדרגה אחת וזה מדבר על מדרגה שניה, ולא דוקא שיש סתירה ביניהם, ונקח דוגמא מה שקראנו היום בפרשת וישלח שאמר יעקב לעשו כי על כן ראיתי פניך כראות פני אלקים ותרצני, ופירש"י כי כדאי והגון לך שתקבל מנחתי על אשר ראיתי פניך והן חשובין לי כראיית פני המלאך שראית שר שלך כו' ולמה הזכיר לו ראיית המלאך כדי שיתרא הימנו ויאמר ראה מלאכים וניצול איני יכול לו מעתה עכ"ל. הרי שהוא התחיל לכבדו באמרו שראיית פניך חשובים לי כראיית פני המלאך, אבל לאחר זה ממשיך רש"י שכוונתו שיירא ממנו, והרי זה שני ביאורים שסותרים זה את זה, אבל באמת אין כאן סתירה כלל, אלא שיש כאן פשט ודרש, לפי הפשט בא לכבדו, אבל במדרשו, כלומר אם תחדור לתוך דברי ותדרוש אותם אז יתירא ממנו, הרי שיש כאן שני מדרגות, הפשט הפשוט של המלים, והעומק הטמון במלים, והרבה פעמים כך מבינים את הדרש ואת הפשט.

דוגמא נוספת: בפרשת ויגש אומר יהודה ליוסף כי כמוך כפרעה, ופירש"י חשוב אתה בעיני כמלך, זהו פשוטו, ומדרשו סופך ללקות עליו בצרעת כמו שלקה פרעה כו' ד"א מה פרעה גוזר ואינו מקיים כו' אף אתה כן כו' ד"א כי כמוך כפרעה אם תקניטני אהרוג אותך ואת אדונך עכ"ל, הרי שעירבב רש"י בין הפשט ובין הדרש, ואיך שייך שיאמר לו שאתה חשוב בעיני כמלך ואז יבואו בעלי הדרש ויאמרו בדיוק ההיפך, והלא כל מדרשי חז"ל אמת הן, וא"כ איך זה נוגד הפשט מקצה אל הקצה?

אבל לפמשנ"ת א"ש, דיהודה מנסה לשכנע את צפנת פענח לשחרר את בנימין, והנה באמת הוא מחשיב את צ"פ, שהרי הוא זה שהציל את מצרים מהרעב, ולכן לפי פשוטו הוא מכבדו ומעריכו כמו שהוא מלך, ומקוה שהחינוף הזה ימיס את לבו האכזרי. אבל באמת אין הוא יכול לסמוך לגמרי ע"ז, והיה אם

יקשה לכו ולא ישחרר את בנימין, אז רצה יהודה שצ"פ יבין שהוא לא יעבור על סדר היום, והוא ילקח בצרעת או יהרוג אותו, כלומר האיום היה מוטמן בתוך המחמאה, זה הדרש בתוך הפשט, ואין כאן סתירה כלל, וכמו שיש פרד"ס בתורה, יש גם פרד"ס בכל אדם, שבכל חלק מנפשו יש פשט ויש דרש ויש רמז.

אבל לפעמים אי אפשר להסביר באופן זה ולפעמים יוצא יש סתירה בין הפשט ובין הקבלה, ונגיד למשל שלדעת בעלי הפשט קטורה זה קטורה, ולדעת חז"ל קטורה זה הגר, וזה לכאורה אי אפשר שיהיה שניהם אמת, ונמצא שהלומד לפי הפשט יכול לבוא מזה לידי כפירה בתורה שבע"פ.

והנה הגרי"ק ז"ל נשאל שאלה כעין זה, דהנה ידוע שיש ביאור של מנדלסון, שמתחלה היה זה מקובל על כל גדולי ישראל ואחזו ממנו, אבל לבסוף הוא איבד את ריחו אצל גדולי ישראל, וראו כולם את ריח ההשכלה נודף ממנו ולכן ידוע בשם החת"ס שאף שמתחלה קילס את רמ"ד, אבל בסופו של דבר כאשר נתנו לו את ביאור הרמ"ד לקריאת ההפטורה זרקו ע"ג קרקע. והנה המעיין בתרגמו של מנדלסון לא יראה כפירה בתורה, אלא שהוא מתרגם את הפסוקים לפי הפשט, והוא מוצא תמיד איזה מקורות בראשונים המקובלים עלינו, ולפ"ז הוא מבאר את הפסוקים שלא כפי קבלת חז"ל, ומחמת זה זה נהיה ספר פסול. והקשה הגרי"ק ז"ל הלא מצינו באמת הרבה פעמים בקדמונים שביארו את המקרא לפי הפשט ומחמת זה לא ביארו את הפסוקים כמו חז"ל, ולדוגמא הוא הביא את פירוש הרלב"ג שהבין באופן של פשט את נס עמידה החמה שאירע ליהושע, שלדעתו מעולם לא עמדה לו חמה, ואחד מטענותיו הוא שזה נס גדול יותר ממה שעשה משה ואיך שייך שיהושע שקטן ממה יעשה נס גדול יותר ממה, ואכן קבלת חז"ל שגם משה העמיד את החמה, אבל הוא נכנס לפשטן של דברים שזה לא כתוב, א"כ איך שייך שיאמר נס אצל יהושע שהוא גדול יותר ממה. וכן הביא לדוגמא מה שאומר ראב"ע בפרשת ויגש שלא שייך שיוכבד היתה בת ק"ל כשילדה ולא יזכיר הכתוב נס כזה, וכבר הקשה עליו הרמב"ן ע"ז, וכן הראב"ע מכחיש שהיה נס של אור כשדים אצל אברהם, כלומר כל אלו המדרשים שהביא רש"י כחלק מלימוד החומש, וכי אפשר ללמד חומש לילדים בלי לומר את הסיפור של תרח ששבר אברהם את הע"ז ונמרוד זרק אותו לכבשן האש, הרי הסיפורים האלו אינם בתורה אלא בחז"ל, ואצלו שאנו לומדים חומש רש"י הרי זה היינו הך, אבל הראב"ע לא מעתיק את זה, וכבר הקשה עליו הרמב"ן, אבל א"כ כמה שונה רמ"ד מראב"ע, ומדוע אפשר לשרוף את ספרו של רמ"ד ולא את ספרו של ראב"ע.

ותירץ הגרי"ק שיש חילוק יסודי, שהרלב"ג והראב"ע וכל הפשטנים באים לפרש פשוטו של מקרא כפי המשתמע מהפסוקים וכפי שיטתם בכוונת המקרא, אבל לא הסתפקו ח"ו ביכולתו יתברך לעשות נסים כאלו, ובודאי הכל ביד שמים והוא יכול להעמיד את החמה ולהוליד בן ק"ל ולהציל את אברהם וכו', ואילו היה נכתב כן בתורה בודאי היה זה תורה מן השמים והיו מאמינים בזה בלי שום ספק, אלא ששיטתם היא שמכיון שתכלית הפסוק הוא להודיע לנו גבורות ה' ואיך שהנביא יכול להתפקד בשם ה', א"כ מדוע זה לא נכתבו נסים אלה בתורה, כלומר מדוע תעלים התורה את זה, ולכן לפי פשוטו של מקרא אין זה כוונת הכתוב, אבל בודאי זה אפשר שהיה כן, ואם קבלו כן חז"ל אז אין ספק שאכן כן היה, אבל אין זה מה שהפסוקים מגלים לנו. משא"כ

רמ"ד וכל הכופרים שהושפעו ממנו, שיטתם היא שחז"ל המציאו דברים שלא היו ושלא יכולים להיות, כלומר הם סוברים שזה לא אפשר שזה יהיה במציאות, וממילא הם כופרים בקבלת חז"ל וזה טעון שריפה.

כמדומני שצריכים להוסיף בביאור דבריו, וזה מן הסתם כוונתו, דהחילוק ביניהם תלוי בנקודה זו, ובהקדם מה שצריך להבין שסיפורי התורה הם לא ספר של היסטוריה, זה השקפה פסולה שנשקעה במוחנו מאז שאנו ילדים קטנים והרבי או המורה סיפרו לנו על הפרשה, וכל הפרשה הוא סיפור מרתק, רבקה משקה את הגמלים, ויעקב עם האבנים, סיפור אחר סיפור, וממילא התורה היא ספר של סיפורים, וממילא הסיפור שייך שהוא או כך או כך, אי אפשר שהסיפור יהיה לו שתי עובדות סותרות זה את זה. אבל האמת היא שהתורה זה לא ספר סיפורים, ולא ספר של היסטוריה, אלא כל פסוק ופסוק וסיפור וסיפור זה ספר לימוד, ספר שצריכים ללמוד אותו ולהוציא ממנו לימודים לחיים, תורה זה הוראה, זה ספר שצריכים ללמוד אותו, אלא שזה נכתב באופן של סיפור בכדי שנוציא את הלימודים מהאנשים שפעלו ונלמד מהם, או לא נלמד מהם. והראשונים בעלי הפשט עיקר כוונתם בביאורם לא היה לשחזר את ההיסטוריה של העובדות, דבשביל זה באמת יש להסתכל במדרשים ולקרא עוד פרטים בסיפור, זה אירע ככה או ככה וכל מיני הוספות, זה לגבי הסיפור, אבל הפשטנים לא באים למצוא את הסיפור האמיתי שאכן קרה, ובודאי הגר היא קטורה בסיפור האמיתי, אבל הם לא באים לספר סיפור אלא ללמוד ספר של תורה שצריך ללמוד אותו לפי כללי הלשון והדקדוק והפשט, וממילא לפי הכללים האלה הגר זה לא קטורה וקטורה זה לא הגר, דאל"כ מדוע אומר הפסוק ויסף אברהם לישא אשה ושמה קטורה, מדוע לא כתוב שהחזיר את הגר, ומדוע שתשנה התורה את שמה, ולכן מצד הפסוקים עצמם אין הכרח שהיא הגר ולכן אין זה פשט הפסוקים, אבל מצד הסיפור בודאי שייך שאכן הוא כן, ואם קבלה הוא נקבל, אבל מה זה שייך ללימוד המקרא, שזה מקצוע בפני עצמו שאין מטרתו קביעת עובדות הסיפור כמו שיש בלש שעבודתו היא למצוא מה היא הסיפור הנכון, זה לא מעניין אותם בכלל, מה שמעניין אותם הוא טהרת הלשון ולשון הפסוק כמו שהוא נכתב לפנינו, ולכן אנו מוצאים הרבה פעמים שהפשטנים אומרים ואם קבלה היא נקבל, אבל לפי פשוטו אין זה כן. אבל לנו קשה לקבל את זה משום שאנו גדלנו על ברכי הסיפור, ואנו חושבים שמטרת התורה היא לספר סיפורים.

ולע"ד יש להוסיף, וזה העיקר, בהקדם מה שיש להקשות

על כל גדולי עולם שמלפני מאתיים וחמשים שנה שרובם ככולם יצאו בהסכמות נלהבות על הביאור של מנדלסון, ובאמת רק התרגום נכתב ע"י מנדלסון, ועצם הפירוש נכתב ע"י נפתלי הירץ וויזל, שלאחר הרבה שנים התגלה כמשכיל ממדרגה ראשונה, אבל הספרים הנ"ל קיבלו הסכמות מהנו"ב ומהכתב והקבלה ומהיעב"ץ שכתב על מנדלסון "תלמידי מחמד עיני", ואיך זה שייך שכל גדולי עולם אלו יטעו בדבר נורא כזה. ולע"ד פשוט, שבאמת הם עיינו בספרים הנ"ל ומצאו את כל הדברים האלה איך שתרגמו וביארו את החומש לפי הפשטנים, ולכן באמת לא מצאו בזה שום עוולה, כי זה לא היה שונה מפירוש הרלב"ג וראב"ע ורס"ג והרבה גדולי עולם שכתבו פירושים כאלו, ובאמת גם אונקלוס מתרגם פשוטו של מקרא שלא לפי חז"ל, א"כ לא ראו כל רע בזה ויצאו בהסכמות נלהבות, אבל הוכיח סופו על תחלתו, כאשר כעבור כמה שנים הקדיחו תבשילם ברבים וראו כל עמי הארץ כי שם ה' אינו נקרא עליהם, כלומר הם יצאו לחוץ עם דעותיהם הכוזבות שהיו תחלת שיטת המשכילים שבסופו של דבר גרמה לריפורמה ולכל החורבן של היהדות באירופא, או אז נגלה למפרע שכל כוונתם בביאור ובפירוש לא היה כהכוונה הקדושה של הראשונים שביארו את הפסוק כפשוטו, שהראשונים כנ"ל רק באו לפרש פשוטו של מקרא בלי ח"ו לכפור ביכולת הדבר או אפילו במציאות הדבר, כלומר פירושם היה במישור אחר ולא היה שייך לתושבע"פ בכלל, משא"כ המשכילים שלמראית עין היה נראה כאילו הם צועדים בעקבות הפשטנים, אבל אין זה אלא מראית עין בלבד, אבל משראו את כפירתם אז נכוחו לדעת שכל כוונתם בביאור היה לקעקע ביצתן של חז"ל, כאילו זה לא שייך במציאות והכחישו את הקבלה, וזה היה מטרת חיבורן כל הזמן, ממילא יצאו גדולי ישראל בחרמים ובקול קורא שידעו ליזהר, כי הוכיח סופן על תחילתן.

ונמצא לפ"ז שאין באמת חילוק בין הפירושים עצמם, שהספר של המשכיל והספר של הפשטן יכול להיות דומה, החילוק תלוי במחבר, במטרתו, בכוונתו, בטהרת השקפתו ובמחשבתו, ולכן החת"ס כאשר ראה את מהותו של מנדלסון זרק את הספר על הקרקע, ואילו היה אותו ספר נכתב ע"י ירא שמים, היה מנשקו, כי הכל תלוי במטרה ובכוונה, וזה הפשט במה שאמרו לנו חז"ל שספר תורה שכתבו מין טעון שריפה, אף שמי שמסתכל בספר תורה לא יסראה שום דבר שאינו צודק, והכל על טהרת העבודה, אבל לא הכל הוא על טהרת המחשבה, וספר תורה כזה טעון שריפה.